

BIEJJIENAALKOE-BÆJHKOEHTIMMIE

Biejjenaalkoe-bæjhkoehimmie Beäivvieálgguo-tjiälgastis Bäjjveállgo-tjielgadás Biejveálggo-tjielggidus Beaiveálggu-julggaštus Peei'valgg-čuōjtōs Beaiveálggu-erklæringen

Daate saemiedigkieraerie lea jienebelåhkoeraerie mij lea tseegkesovveme dâehkijste Nöörjen Saemiej Ríjhkesiebrie, Ávjovári Johttisápmelaččaid listu jih Gaskoehkrirrie – dan mænngan gohtjesovveme laavenjostoeguejmieh.

Biejjenaalkoe-bæjhkoehimmie lea politihkeles vâarome laavenjostose saemiedigkieboelhken 2021-2025.

Sisvege

- 06 Aalkoe
- 07 Saemietriegkenasse, saetniesvoete jìh likteme
- 07 Mìrrestalleme
- 08 Gielh
- 08 Maanagierte jìh skuvle
- 09 Maahtoedaerpiesvoete jìh jollebe ööhpehtimmie
- 10 Dotkeme jìh statistihke
- 10 Klijma jìh eatneme
- 10 Jielje voenges seabradahkh
- 11 Duedtie/vætnoe jìh immaterijelle kultuvreaerpie
- 12 Aalkoejielemefuelhkie
- 13 Reaktah eatnamasse, tjaatsan jìh eatnemevierhtide
- 14 Kultuvre
- 15 Raastenåhkehtimmie
- 16 Healsoe jìh hokse
- 16 Regijonaale evtiedimmie jìh gaskenasjonaale barkoe
- 17 Nænnoes Saemiedigkie

Altese ássjaldahkh gáhkese báetijen aejkien sijse vöölkin. Disse vääjnesasse sutnjien bööti. Dihte saemiej báetijem aejkien vööjni. Dah lin stoerre daajroem jih gávloem jih vyörtegs jieliemassem áádtjeme, guktie gaajhkh daaroe mah deejrin dej lij ohtje saemien virre sijen sisnie, bieleden jueriedisnie sijhtin dam soptsestidh, juktie daelie tije lij dan jorkesamme guktie stoerre earojne vuajnalgi garmeres saemien áálmegasse govlesovvedh.

Anders Larsen (Beaiveálggu, 1912).

Aalkoe

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken Saemiedigkiem stuvredh saemiej reaktan mietie jįjtjį nænnoestidh, jįh visjovnen mietie akten gellielaaketje jįh nænnoes saemien seabradahken bijre. Saemien gellievoete lea dej saemien seabradahki vieksiesvoete, jįh mijjen ektievoete edtja gaajhkh saemieh feerhmedh, saagt maam maadtojde jįh aalkoevåaroemidie dah utnieh. Gaajhkh saemieh edtjeh maehtedh sijjen identiteetem defineeredh jįh gorredidh, jįh dan sisnie tjåadtjodh.

Biejjenaalkoe-bæjhkoehimmie aajmoem dehtie voestes saemiengieleldh romaaneste våaroeminie åtna maam Anders Larsen tjeeli 1912. Romaanesne Åbo Eiram dæriedibie altese byjjenimmien raejeste mearoesaemien voenesne, fealadimmesne stoerreseabradahken tjįrrh mij våålese vuajna saemide jįh gaajhkese mij lea saemien, jįh goske gåhtsije jįh sæjhta saemien gielem, kultuvrem jįh histovrijem eevtjedh. Gærja aaj tjoevkesem vigkide beaja mejtie annje digkedeminie 2021, jįh soptsese mij soptsesåvva vuesehte guktie daaroedehteme maahta dovne seabradahkem jįh aktegsalmetjį baajnehtidh.

Åbon visjovne akten bætijen aejkien bijre gusnie dovne saemieh jįh jienebelåhkoen årrojį dam saemien garmeresvoetine feerhmieh, lea seamma sjyõhtehke daan biejjien. Jiene jienebh sijjen saemien garmeresvoetem jįh ektiedimmiem feerhmieh, man bijre Anders Larsen doesti nįekedidh 1912. Dįhte dåajvoem vadta bætijen aejkien bijre akten baelien gusnie edtjebe daaroedehtemen konsekvensh gįetedidh mænngan Saetniesvoete- jįh liktemekommissjovne sov reektehtsem deellie 2023.

Åbo tjuavkeds bætijen aejkien bijre saemien gielide nįekedi, jįh seabradahken bijre gusnie saemieh edtjin åadtjodh lįeredh lohkedh jįh tjaeledh sijjen gįeline. Daan saemiedigkieboelhken laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh doh praaretje haestemh loetedh gieleevtiedimmien vihkielommes areenine, gidtjį maanagierte jįh skuvle. Gaajhkh saemien maanah edtjeh bahtsemem utnedh hijven pedagogeles jįh gįeleldh faalenasside.

Saemiedigkie edtja dåarjojne årrodh saemide. Edtjebe saemien voenges seabradahkh dåarjoehtidh jįh meatan årrodh sjįehteladtedh guktie almetjį daejtie seabradahkide juhtieh, jįh edtjebe saemien jielemh jįh aalkoejielemh dåarjoehtidh. Edtjebe dåarjoehtidh dejtie mah daarpesjeh naakenh dejgujmie ektine tjåadtjoeh. Maahta årrodh dah mah saemietriegkenassem dååjroeh, mah eah saemien faalenassh skuvlesne jįh healsoesuerkesne åadtjoeh, jįh mah gæmhpojne tjåadtjoeh areaaledarjomi vööste jįh krievije reaktaprossine.

Saemieh leah åålmege nįieljje laantine mah leah veaksahkommes gosse libie ektesne, ovjearohke laanteraastijste. Mijjen barkoe edtja sjugniehtovvedh ååkteminie eatnemen åvteste, jįh goerkesisnie eatneme jįh byjrese våaromem biejjieh bætijen aejkien boelvide. Saemien kultuvre edtja guhkiebasse evtiesovvedh saemiej jįjtsh premissine.

Saemietriegkenasse, saetniesvoete jñh likteme

– *Nåå, mah skaamasjadtije saemien maadtoste årrodh?
Im gujht manne dam tuhtjh.*

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirkedh saemieh tjielke vaarjelimmiem aajhtoej jñh tjiertevıdtjien vööste åadtjoeh. Dihte leebpeldihkie saemietriegkenasse seabradahkesne tjiehkelaakan vuesehte lea haestemh relasjovnesne saemiej jñh jienebelåhkoen årroji gaskem. Saemiedigkieraerie sæjhta saemietriegkenassem lutnjedh goh jñjtse diedtesuerkie, jñh sæjhta råajvarimmieh hööptemasse, daajrose jñh gïetedæmman prioriteeredh.

Ruffien 1.b. 2023 Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne sov reektehtsinie båata gusnie soptsese daaroedehtemen jñh dan konsekvensi bijre soptsesåvva. Saemien åålmege lea meatan jñh sijjen soptsesh kommissjovnese vadta. Jeenjesidie daate lea maajsoe gelliej domtesigujmie, jñh mijjieh libie vuerkiehtamme dam mij Leah jeahasovveme kommissjovnebarkoen bijre. «Aellede mijjem gejhkieligke tjearoehchtehtieh». Sijhtebe nuepiem vedtedh stoerreseabradahkese åvtetje aejkem jñh dan konsekvensh meatodh, jñh jienebh daaroedehtemen mekanismijste aaj daan biejjien jlieminie. Sijhtebe prioriteeredh Saemiedigkie lea eadtjohkelaakan meatan seabradahkedigkiedimmesne.

Akte gemtebe goerkese saemiej histovrijstie jñh tsiehkeste daan biejjien lea eevre daerpies jis edtjebe tjiehkem liktemem åadtjodh. Daate sæjhta jiehtedh akte seabradahke gusnie ij naan saemietriegkenasse. Kommissjovne edtja aaj råajvarimmieh raeriestidh mah skaarah daaroedehtiemistie davvoeh, jñh mijjieh sijhtebe barkedh guktie råajvarimmieh mejtie kommissjovne raereste, illesuvvieh. Stoerretjåanghkoen gïetedimmiem dan guhkiebasse barkoen bijre kommissjovnereektehtsistie, sæjhta boelhken minngiegietjien vööste bætedh. Mijjieh veanhtadibie Stoerredigkie soejkesjem dorje don guhkiebasse barkoen bijre.

Mirrestalleme

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkiehtidh guktie mirrestalleme læssene saemien seabradahkesne. Edtja Salme jállu – Saemiedigkien bievnese mirrestallemen bijre (2020) bæjjese fulkedh tjiehkem råajvarimmiejgujmie laavenjostosne sjyöhtehke organisasjovnigujmie.

Saemien nyjsenæjjah vædtsoesvoetem daamtajåbpoe dååjroeh goh nyjsenæjjah jienebelåhkoen årroji luvnie. Edtja dam nasjonaale dahkoesoejkesjem «Frihet fra vold» (2020) bæjjese fulkedh laavenjostosne åejvieladtjigujmie. Edtja aaj barkedh aehpiejarngefaalenassem tseegkedh mij saemien årroejidie sjeahta.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh mirrestallemen åvteste barkedh tjoeli gaskem saemiepolitihken jñh organisasjovnejieleden sisnjeli. Sijhtebe aaj lissiehtamme demokraateles meatanårromen åvteste barkedh, jñh seamma tjoelerepresentasjovnen åvteste sjæjsjalimmieorganine saemien seabradahkesne. Sijhtebe aaj lissiehtamme mirrestalleminie tjoeli gaskem barkedh saemien aalkoejlieminie.

Sijhtebe seamma reaktaj åvteste barkedh LHBTIQ-almetjidie, jñh jáåhkesjimmien åvteste joekehts seksuelle otnjegidie jñh tjoeleidentiteetide. Sijhtebe dårjoem vedtedh öörnemasse Sápmi Pride jñh organisasjovnese Garmeres. Saemieh funksjovnegiehpiedimmiejgujmie krievenassem utnieh seamma reaktah jñh nuepieh saemien seabradahkesne åadtjodh, råajvarimmiej tjirrñh mirrestallemebievnesisnie.

Gielh

Idtji raeffiem áadtjoeh. Stoerre däärresinie eelki barkoem lieredh saemien tjaeledh. Tjeeli jñh tjeeli seamma teekstem saemien gærjijste. Jallan asti áaredh. Meehti giehtelidh goske praaretji fahkaji dan ávteste ejjedamme. Jñh minngemosth lieri. Men jemmede bielien guktie tjabri! Gosse lij liereme sov ietniengielem dovne lohkedh jñh tjaeledh dellie lij joekoen aavone.

Laavenjostoegejmieh jielije saemien gieli ávteste berkieh, jñh seabradahken ávteste gusnie gielh leah iemie jñh gaavnoes bielie saemien aarkebiejjeste. Saemien gellievoete lea aaj gieledh gellievoete. Mijjieh sijhtebe saemiengieleldh ektievoetem tseegkedh gusnie fiereguhte nuepiem áádtje sov gieledh evtiedimmine lyhkesidh.

Laavenjostoegejmieh sijhtieh saemien gielearngide evtiedimmienuepieh vedtedh, jñh dejtie vihkeles aktöörine darjodh geervelierehtimmesne jñh jáarhkeööhpehtimmesne. Edtjebe ráajvarimmieh NBS:sne 2016:18 Vaajmoegiele jñh Saemiedigkien gielestrategijem bæjjese fulkedh. Jarkelimmieh saemien gieli reeremedajvesne edtjeh jienebh saemien gielereaktah vedtedh. Edtjebe däärjoeöörnegh tjieiltide jarkelidh guktie dah gieletjieti daerpiesvoeti mietie sjidtieh. Mijjieh sijhtebe prioriteeredh laejhteme-, vaaksjome- jñh tjirkijeorganem tseegkedh mij tjirkie saemien gielereaktah illesuvvieh.

Edtjebe doh unnemes saemien gielh ráajvarimmiejgumie lutnjedh mah jieliehtimmienuepieh vedtieh. Edtjebe reektehtsidie pijte-, upmeje- jñh skoltesaemien gieletsiehkien bijre (2021) bæjjese fulkedh laavenjostoen tjirrh sjyöhtehke tjieeltigumie, institusjovnigumie, organisasjovnigumie jñh Saemiedigkiejgumie sveerjen jñh soemen bielesne. Akte bielie dehtie guhkiebasse barkoste lea Á´vv Saami mu´zeim Njauddámisnie tjoevtenjeinstitusjovnine tseegkedh skoltesaemien gielese.

Sijhtebe lissiehtamme váájñedehtemen ávteste barkedh saemien gieleste jñh kultuvreste byögkeles gáetine, jñh saemien sijjienommh nænnoestamme sjidtieh jñh átnasuvvieh tsieglesjimmine saemien dajvine, aaj tuvrebaalkine. Saemien seabradahke bööresávva meatan árrodh EN:n gaskenasjonaale aalkoeáálmegegielelehkiejaepesne, ráajvarimmiej tjirrh gieleteknologijine, digitaliseereminie jñh laavenjostojne staateraasti rastah. Sijhtebe viehkiehtidh guktie saemien gielh vielie váájnoes sjidtieh jñh digitaale sijjine gáávnesieh mah aarkebiejjien átnasuvvieh, gaskem jeatjah jienebh apph jñh spielh saemiengielesne báetieh.

Maanagierte jñh skuvle

Jñh dellie eelki ussjedidh, byöroe gujht skuvlh árrodh gusnie saemieh aelhkieslaakan maehtieh lieredh lohkedh jñh tjaeledh sijjen ietniengielem.

Laavenjostoegejmieh sijhtieh saemien maanah jñh noerh edtjeh baahtsemem utnedh lierehtæmman gielesne jñh kultuvresne maanagierten raejeste jollebe ööhpehtimmien raajan. Saemien gieli jieliehtimmie lierehtimmiearenaah váaroeminie átna gusnie saemien gielh jñh kultuvre lea premissedeallahtæjjah.

Laavenjostoegejmieh sijhtieh laakeviedteldihkie reaktan ávteste barkedh saemien maanagierteafaalenassese, jñh jienebh tjiehlth saemien maanagiertegarantijem vedtieh. Sijhtebe namhtah saemien maanagierteafaalenassem salkehtidh, jñh saemien maanageirth tjarke prioriteeredh báetije budsjedtine. Sijhtebe jáerhkedh maanagierte prosjektem SáMoS däärjoehtidh abpe prosjekteboelhken. Sijhtebe däärjoeöörnegh saemien maanagierte jñh goevtesidie giehtjedidh juktie hoksedh maanagierrth nuepiem utnieh saemien giele- jñh kultvrebarkojne lyhkesidh. Sijhtebe öörnegem gieletjehpijigumie maanagiertine jáerhkedh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh däärrehtimmiem saemien lohkehtæjjijste jih maanagiertelohkehtæjjijste nænnoestidh. Sijhtebe nænnoestidh lohkehtæjjaj nuepiem lyhkesidh sijjen vihkeles barkosne skuvlesne. Sijhtebe skraejriem vaeltedh faage- jih tæjmoejoekedimmiem vuartasjidh, juktie learohki iedtjh tjirkedh. Sijhtebe arvoeh jih prinsihph raeriestidh mah edtjeh stuvrije årrodh lierehtæmman. Mijjeh ulmine utnebe saemien learoeseojkesjevierhkiem guhkiebasse evtiedidh.

Tjuara saemien maanaj reaktah ööhpehtimmielaakesne jih frijjeskuvlelaakesne nænnoestidh laaki tjirrh gosse lea reaktan bijre hospiteeredh jih meatan årrodh gielebiesine, dejtie learoe-hkidie mah saemien maajhöhpehtimmiem åadtjoeh. Statuse aerpievuekien daajrose tjuara våajnoes dorjesovvedh laakine. Saemien maanah byöroeh reaktam lierehtæmman åadtjodh jieniebinie saemien gieline, jih ööhpehtimmiem saemiengielesne åadtjodh jieniebinie faagine, aaj reeremedajven ålkolen. Tjuara skuvleaaajhteren bievnosediedtem saemien gielelierehtimmiem jih lierehtimmiem bijre saemiengielesne, laakine vihtiestidh. Dihte guhkiebasse barkoe NBS:ine 2016: 18 Vaajmoegiele aaj salkehtimmiem feerhmie saemien profijleskuvlijste.

Saemien learoeverhtieproduksjovne sæjhta jolle prioriteetem utnedh daan boelhken. Learoeverhtieproducenth edtjeh stabiliteetem, åvtedaajroem jih evtiedimmienuepiem åadtjodh mierielatjkoej tjirrh. Edtja digitaale learoeverhtide jih lieremevierhtide sjehteladtedh mah jolle kvaliteetem utnieh. Edtjebe lissiehtamme veahkese julevsaemien jih åarjelsaemien learoeverhtijste skreejrehtidh, gaskem jeatjah åaside evtiedimmiem jih jarkoestimmiem åvteste lissiehtidh.

Rektovre, skuvleåvtekh jih maanagierteåvtekh tjuerieh lissiehtamme maahtoem åadtjodh aalkoeåålmegi, saemien gielen, kultuvren jih aerpiemaahoen bijre, guktie dah buerebelaakan maehtieh saemienlierehtæmman sjehteladtedh.

Maahtoedaerpiesvoete jih jollebe ööhpehtimmie

Learoekse lij geangsan sutnjien. Lij åådtjeme sijse giehtjedh jih ohtje goerkesem åådtjeme man stoerre ööhpehtæjjaj daajroe jih daejreme lin.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken råajvarimmieh prioriteeredh juktie maahtoeahpiem dåastodh maam saemien seabradahke dååjroe. Sijhtebe dam stoerre saemiengieleldh lohkehtæjjavaanoem maanagiertesne jih skuvlesne loetedh däärrehtimmiestrategijigujmie jih superstipendigujmie saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide. Sijhtebe jollebe baalhanjieptjien åvteste barkedh daejtie barkoedåehkide.

Sijhtebe saemien seabradahken maahtoedaerpiesvoeth salkehtidh. Sijhtebe jienebi saemien ööhpehtimmiefaalenassi åvteste barkedh laavenjostosne jilleskuvligujmie jih universiteetigujmie. Akte ållesth bachelor-faalenasse åarjelsaemien gielese lea vihkeles ulmie. Learohkh saemiengieline faagegievlesne jaarhkedaltessie tjuerieh giehtjedimmiempoengh åadtjodh tsakemesysteemesne jollebe ööhpehtæmman. Sijhtebe aaj jienebi saemien kvotasijjeje åvteste barkedh profesjovneööhpehtimmine. Desentraliseereme ööhpehtimmiefaalenassh sijhtieh vihkele årrodh däärrehtimmiebarkosne, juktie jienebh åadtjodh saemien faagemaahojne gaajhkine suerkine.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien maanah jih noerh meatan vaeltedh sijjen politihkeevtiedimmesne, jih irhkemem hööptedh tseegkemen tjirrh saemien maanaforumistie laavenjostosne sjöhteke aktöörigujmie. Sijhtebe prioriteeredh jaarhkedh meatan årrodh Guejmievoetesne irhkemen vööste, jih materijellem jih learoeverhtieh evtiedidh mejtie maanagiërth jih skuvlh edtjeh nuhtjedh irhkemem heerredidh.

Dotkeme jñh statistihke

Hijven jñh sjyöhtehke dotkeme jñh statistihke saemien seabradahken bijre lea daerpies juktie saemien seabradahkem evtiedidh. Laavenjostoeguejmieh vuejnieh faatoes sjiehteles saemien statistihke lea heaptoe saemien seabradahkese. Dan ävteste guejmieh sijhtieh barkedh vâaromem saemien statistihkese bueriedidh gaajhki sektovresuerkiej sisnjeli, gaskem jeatjah soptsestedh jienebh sijjen saemien gieledaajroeh Skaehtieetaaten luvnie registreerieh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh hijven beetnehvierhtieöörnegi ävteste saemien dotkemasse barkedh, jñh Saemiedigkie saemien dotkemedaeerpiesvoetide tjielkestahta jñh vâajnoes dorje. Sijhtebe vihkelesvoetem etihkeles njoelkedassijste tjâadtjoehtidh saemien healsoedotkemasse, jñh vuarjasjidh saemien etihkeles njoelkedassh tseegkedh jienebi faagesuerkiej sisnjeli. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien healsoedotkeme goh SAMINOR 3 tjirrehtamme sjædta. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirrehtimmien ävteste barkedh saemien healsoedotkemistie SAMINOR 3.

Klijma jñh eatneme

| Tjârroste gaejsieh elmien vööste vââjnin goh göögkeles tjâervieh.

Laavenjostoeguejmieh klijmaaehpeste tjoeperdieh mij aaj saemien seabradahkem baajnehte. Vihkele doh klijmarâajvarimmieh mah leah Saepmien bijre eatnemevâaromem vâaroeminie utnieh saemien kultuvrese, saemien aerpiemahtoem jñh saemiej jijtjenænnoestimmieaktam. Edtjebe barkoem klijmahaestemigujmie prioriteeredh, goh jijtse saemien klijmareektehtsem darjodh mij salkehte mah konsekvensh klijmajarkelimmieh sijhtieh utnedh saemien kultuvrese, jieliemidie jñh seabradahkese.

Laavenjostoeguejmieh edtjeh gaavnedimmiesijjide sjiehteladtedh juktie ellies klijmapolitihkem Saapman guhkiebasse evtiedidh, laavenjostosne dej jeatjah Saemiedigkiejgujmie jñh sjyöhtehke organisasjovnigujmie jñh faagebyjresigujmie.

Jiërmijes jñh nænnoes âtnoe eatnamistie lea bööremes vaarjelimmie – mijjen ektie diëdte eatnemem gorredidh bâetje boelvide.

Jielije voenges seabradahkh

| Hiejmesijjie iktesth gearahkåbpoe jñh tjaebpebe sjædta gosse guhkiem bâarhte orreme

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh jielije saemien voenges seabradahkh tjirkedh viehkine sjiehteladtedh almetjh daejtie seabradahkide juhtieh. Daah voenges seabradahkh leah vâarome mijjen gielide, kultuvrese jñh reaktide. Almetjh ulmiejgujmie, visjovnigujmie jñh niekedassigujmie daejtie voenges seabradahkide sjugniedieh. Edtjebe orresjugniedæmman, innovasjovnese jñh teknologeles evtiedæmman skreejrehtidh. Gosse saemien sjugniedimmiefaamoe lyhkese, dellie barkoe aaj lyhkese dejtie jielije jñh nænnoes saemien voenges seabradahkide. Sijhtebe jielemeevtiedimmie prioriteeredh maam gåarede orrestidh, sijjeste jielemeevtiedimmie maam ij gåaredh orrestidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh skraejriem vaeltedh baanghkine Husbanken laavenjostedh, dejnie ulmine Husbankem vihkeles dajvepolitihkeles vierhkievearhtan evtiedidh mij ârromem jñh positijve demografjeevtiedimmie Saepmesne håksa.

Edtjebe saemiedigkiebievnesem Šattolaš Sápmi (2019) revideeredh aareh saemiedigkieboelhken Covid-19-pandemijen j̄ih minngiekonsekvensi gaavhtan j̄ieliemassese j̄ih sieltide.

Jielemebievnese tjuara daelie daan beajjetje tsiehkien v̄aaroeminie utnedh, j̄ih dovne strategijh j̄ih r̄aajvarimmieh feerhmedh. Edtjebe dejtie sieltide mah joe ḡāavnesieh gorredidh pandemijen m̄ænngan, j̄ih maahtoelutnjemem prioriteeredh dejtie sieltide mah leah aadtjen tseegkesovveme, j̄ih tseegkemed̄aarjoem sieltide.

Daerpies vaahrapitaaline saemien dajvine. Sijhtebe dovne pres̄akorn-foenten, s̄akorn-foenten j̄ih innovasjovnefoenten ávteste barkedh aalkoeá̄lmegeprofijline.

Kultuvrejielemh, saemien kreatijve jielemh j̄ih innovatijve jielemh stoerre potensijaalem utnieh. Dan ávteste sijhtebe jáerhkedh mierieeaktoeh daejtie j̄ieliemidie prioriteeredh ávtese. Byöroe infrastrukturem mobijlese j̄ih gaskevearman vijriedidh abpe Saapman, joekoen riejriesvoeten j̄ih b̄aetijen aejkien digitaale barkoesijjiej gaavhtan, j̄ih jearsoesvoeten gaavhtan abpe seabradahkese j̄ih aalkoej̄ieliemidie.

Sijhtebe vijriedimmiem d̄aajrodh infrastruktureste j̄ih vuelkemer̄aajvarimmijste mah huksieh almetjh maehetie vuelkedh ḡaabph sijhtieh, j̄ih valkesejearsoesvoetem j̄ih riejriesvoetem saemien dajvine tjirkieh. Dagkerh r̄aajvarimmieh tjuerieh læjhkan saemien kultuvren j̄ih jielemi mietie árrodh. Hijven kollektijvefaalenassh leah eevre vihkele juktie tjirkedh almetjh árhoeh j̄ih jieleme evtiesávva saemien dajvine.

Juktie saemien ektievoetem n̄ænnoestidh tuhtjebe vihkele verdde-kultuvrem jáerhkedh. Lissiehtamme goerkese j̄ih buerebe ektiedahkoe maehetie sjugniehtovvedh n̄ænnoesábpoe gaskesadtemen tjirrh saemien jielemi j̄ih voenges seabradahki gaskem, j̄ih sijhtebe r̄aajvarimmieh d̄aajrodh mah daajroel̄atnomem vedtieh.

Duedtie/vætnoe j̄ih immaterijelle kultuvreaerpie

Duedtie/vætnoe lea vihkeles tsegkie saemien kultuvresne, j̄ih vihkele jieleme j̄ih lissiejieleme saemien seabradahkine. Guejmieh sijhtieh r̄aajvarimmieh bæjjese fulkedh mej bijre bieljele Saemiedigkiebievnesisnie duedtien bijre goh jieleme (2018), j̄ih sijhtebe organiseeremem j̄ih vierhtieá̄tnoem tjielkestehdedh.

Byöroe Duodjiinstuthttam j̄ih B̄aatsoen j̄ih duedtien lierehtimmiekontovrem s̄jiehtesjidh goh bielie duedtielatjkoste. Laavenjostoeguejmieh leah siemes latjcoe byöroe ohtsemabaseereme öörnegem feerhmedh sk̄āarvemasse j̄ih bueriedæmman duedtievierhkiesijjijste j̄ih duedtielokaalijste. Sijhtebe juhtije prosjekth bæjjese fulkedh mah leah duedtien m̄ierhkevaaroebigkemen bijre, öörnegi bijre duedtieb̄ihkedæjjajgujmie j̄ih maahtoelutnjemer̄aajvarimmiejgujmie.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkoem jáerhkedh reaktah immaterijelle saemien kultuvreaarpan vaarjelidh. Daate lea abpesaemien barkoe man bijre Saemiedigkie tjuara mubpiejgujmie laavenjostedh juktie mijjen immaterijelle reaktah tjirkedh. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh dejtie hijven vuesiehtimmide d̄aajroehtidh mah saemien kultuvrem gorredieh j̄ielieminie.

Aalkoejielemfuelhkie

Muvhti lij dälle feavrosne, dah prihtjegem jih guelielem voessjin, jovkin jih byöpmedin bâmmebealesne vînhtsi lihke. Dah murriedin âlkone ârrodh.

Nænnoestimmien tjïrrh aalkoejeliemistie mijjeh viehkiehtibie eatnemevâaromem saemien gielese jih kultuvrese nænnoestidh, jih voenges beapmoedorjemassem jih ârromem tjâadtjoehtidh. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkiehtidh sjiehteladtedh guktie aerpievuekien daajroe boelveste boelveste jâarhka.

Bâetijen aejkien boelvide jielemeevtiedimmie tjuara ekonomeles, ekologeles jih kulturelle monnehke ârrodh, jih tjuara byjresen mietie ârrodh jih eatnemen gellievoetem tjirkedh. Gosse areaalevâaromem aalkoejeliemidie tjirkie dellie aaj dam materijelle kultuvrevâaromem tjirkie. Dan âvteste ij edtj orre arealeskilkehtassigujmie nïerhkedh mah giehpiedieh man vihkele jielemh Leah saemien kultuvrese jih saemien seabradahkide.

Sijhtebeaarvoesjugniedimmie aalkoejelieminie nænnoestidh vielie jâarhkeevtiedimmie, beapmoeproduksjovnine jih voenges beapmoem jarngese biejedh. Daate edtja dorjesovvedh beapmoevinnovasjovni tjïrrh, evtiedimmien tjïrrh dorjesijstie, jih distribusjovnen jih marhkemebievnemen tjïrrh. Sijhtebe dâarjoehtidh saemien beapmoedorjesh jih navradahkh eevtjedh prosjektesne Europeisk matregion Trondheim – Trøndelag 2022. Mijjeh mielebe öörnege byöroe tseegkesovvedh juktie aerpievuekien beapmoeh jih beapmoekultuvrem saemien tjöövkeste eevtjedh. Jielememehtieindustrijen njoelkedassh tjuerieh âtnoem aerpievuekien lissidorjesijstie luhpiehtidh, goh maelie jih sysngelh.

Daanbeajjetje juvrereereme ij Leah staaten ââlmegeriekteles âeliedimmiej mietie. Sijhtebe barkedh guktie juvreveahkah veahkaulmiej mietie vaananieh, jih guktie maahta juvrh mah skaarah dorjeme, varke jih radtjoeslaakan vuetjedh dej vierhkievierhtiejgujmie mah gââvnesieh. Juvrereereme byöroe gâatomejielemi aerpievuekien daajroej jih dââjrehtimmieh vâaroeminie utnedh. Sijhtebe nuepieh vedtedh aarhtsh vuetjedh goh hööptije râajvarimmie sirve- jih gaajhtsedajvine, jih suehpedsajvine.

Mijjen mielen mietie dle gaajhkh bâatsoeburrieh, saht man aaltere, tjoele jih healsoetsiekhie, sijjiem utnieh sijtebielesne jih âlkone bovtsi luvnie (âlkone krievvine jih gââtesne). Mijjeh sijhtebe bâatsoem nænnoestidh jih guhkiebasse evtiedidh goh jieleme abpe fualhkan, jih goh jieledvuekie. Fokuse biejesâvva barkoetsiekhide, ekonomeles jearsoesvoetese jih bâatsoen jïjtjestuvremasse.

Saemiedigkie edtja bâatsoepolitihken vihkeles premissedeellijnie ârrodh, jih edtja giehtjedimmie darjodh bâatsoereeremistie dan mietie. Saemiedigkie edtja Laanteburriedepartemeentine konsulteeredh âvtelen rââresjimmiejgujmie bâatsoelatjkoen bijre nearhka. Vâarome konsultasjovnide lea raeriestimmieh bâatsoelatjkose maam Saemiedigkien stoerretjâanghkie gietede.

Edtjebe bâatsoelaakemoenehtsen salkehtimmie bæjjese fulkedh maam moenehtse deellie 2021 minngiegietjesne, jih sijhtebe barkedh revideeremen âvteste bâatsoelaakeste. Mænngan moenehtse lea juvnehtimmide buakteme edtjebe sjiehteladtedh guktie bâatsoe maahta gaavnedidh jih raeriestimmide digkiedidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh almetji göölemereaktah gorredidh jââhkesjimmien tjïrrh laakine, jih nænnoes reeremen tjïrrh guelievierhtijste. Mijjeh aaj Rïjhkerevisjovnen reektehtsasse (2020) veahkasystemen bijre vuesiehtibie, mij jarkelimmieh veahkine vuaptastehti mah Leah göölemem vaananamme gelline seabradahkine mearoegaedtiem.

Sijhtebe gueliebiepmehtimmie reeresávva naemhtie guktie vihkeles gárreme- jìh gueliedajvh eah biejustenh jìh saemien reaktaaajhterh gorresuvvieh.

Saemiedigkien ráállá goh premissedeellije jáartaburriepolitihkese edtja nænnoesábpoe sjìdtedh. Sijhtebe lissiehtamme ávtedaajroen ávteste barkedh jáartabárran, jìh ektie ráajvarimmieh, skáárvemh, dáárrehtimmie, tryjjesvoeteöörnegh jìh maahtoelutnjemem jarngesne utnedh. Byöroe trainee-öörnegem laanteburresne vijriedidh abpe Saapman.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien átnoe miehtjiesdajveste tjìelkebe jááhkesjimmiem áádtje laaki tjìrrh. Sijhtebe barkedh guktie voenges ároji reaktah orrestimmeles vierhtide jìh sijjen líhkes dajvide jááhkesjimmiem áádtjoeh, jìh guktie maahta dam reeredh aalkoeáálmegereaktaj jìh saemien tjöönghkemekultuvren mietie.

Guejmieh barkeminie ohtsemem buektedh motovrefeelemen bijre pryövemelaaken mietie. Ohtsemen fáantoe lea sjehtedimmieh leah daerpies motovrefeelemenjoelkedassine, mah aerpievuekien átnoem miehtjiesdajveste jìh tjöönghkemem tjirkieh jìh evtiedieh. Njoelkedassh edtjeh mijjen aerpievuekien jieledevuekieh jìh jielemh tjáádtjoehtidh jìh evtiedidh, aaj gööleme jaevrine.

Vaarjelimmiensjoelkedassh eah edtjh dorjesovvedh bieleden viedteldahkesne árrodh voenges daajrosne, jìh guktie dah aerpievuekien saemien átnoem gorredieh. Sijhtebe barkedh guktie saemiedigkiebievnese dorjesávva átnoen bijre goh vaarjelimmie jìh miehtjiesdajveátnoe, daan saemiedigkieboelhken.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjìelke voenges reeremen ávteste barkedh Deatnu-jeanoste jìh Deatnu-latjkoen ávteste mij reaktaaajhteridie jìh aalkoeáálmegenseektem ááktie reeremisnie loesevierhteste. Sijhtebe saemiedigkiebievnese "Diddi, luosjuolgi, goadjin ja duovvi" (2021) bæjjese fulkedh. Jarngem tseegkedh loesese jìh jeanoesaemien kultuvrese Deatnusne lea vihkele ráajvarimmie.

Reaktah eatnamasse, tjaatsan jìh eatnemevierhtide

■ *Mijjen lea seamma reakta jieleden buerievoetide goh jeatjah áálmegh!*

Laavenjostoeguejmieh mielih saemiej reaktah eatnamasse, tjaatsan jìh eatnemevierhtide tjuerieh jááhkesjimmiem áádtjodh, jìh dan tjìrrh dam materijelle kultuvreváaromem saemien kultuvrese tjirkedh. Sijhtebe saemien áálmege edtja jááhkesjimmiem aalkoeáálmeginie áádtjodh Maadthlaakesne. Sijhtebe dam guhkies barkoem jáerhkedh saemiej jìh aalkoeáálmegi reaktah nöörjen jìh gaskenasjonaale reaktesne nænnoestidh. Sijhtebe skraejriem dahkoesoekjesjasse vaeltedh mij edtja tjirkedh Nöörje EN:n deklarasiovnem aalkoeáálmegi reaktaj bijre illie (UNDRIP).

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken barkedh Saemiereaktamoenehtsem 2 (SRU2) bæjjese fulkedh. Konsultasiovnih saemielaakesne vihtiestidh leah dovne konsultasiovnereaktam nænnoestamme jìh vijriedamme, guktie aaj lea faamosne tjìeltide jìh fylhkentjìeltide. Sijhtebe tjirkedh saemien seabradahke dirregh jìh bihkedimmiem áádtje konsultasiovnereaktam átnose vaeltedh voenges dajvine. Díhte minngebe sílle maam SRU2 edtja darjodh lea reaktah eatnamasse, tjaatsan jìh eatnemevierhtide goerehtalledh jìh jááhkesjidh Romsan raejeste jìh áarjese. Juktie hijven reeremeöörnegh gaavnedh lea eevre daerpies daaletje aajhtere- jìh átnoereaktah goerehtalledh jìh jááhkesjidh, man ávteste Nöörje díedtem átna áálmegereaktan mietie.

Sijhtebe orre nööri-sveerjen båtsoegåatomekonvensjovnem sjihtesjidh. Sijhtebe aaj dejtie soejkesjamme revideeremie mineraalelaakeste bæjjese fulkedh, juktie tjirkedh åejvieladtjh jñh gruvaindustrije saemiej reaktah ååktoeh.

Sijhtebe Saemiedigkiem tjirkedh mij saemieh däärjohte mah saemien kultuvren åvteste gæmhpoeminie, jñh reaktaprosessh däärjoetidh vihkeles jñh prinsihpeles aamhtesinie, dej strategiji mietie mejtie Saemiedigkie lea nænnoestamme. Sijhtebe jærhkedh barkedh saemiej reaktajearsoesvoetem nænnoestidh. Sijhtebe sjiere fokusem utnedh politihkeles barkedh stoerre jñh prinsihpeles reaktaamhtesigujmie, vuesiehtimmien gaavhtan tseegkeme biegefaamoste, gruvagiehtelimmie jñh jeatjah stoerre darjomh eatnamisnie mah saemien kultuvre- jñh jilemegiehtelimmie hævhtadieh. Sijhtebe aaj aktööri barkoem prioriteeredh mah saemien reaktaajhterh viehkiehtieh, daan nuelesne Protect Sápmi jñh Saemieraerie.

Reguleereme eatnemevierhtijste tjuaara nænnoeslaakan dorjesovedh jñh aalkoeåålmegi reaktaj mietie. Juktie dam tjirkedh byöroe mearoesaemiej göölemereaktam laakine vihtiestidh, guktie Mearoegaedtiegöölememoenehtse jñh Nööri almetjereaktainstitusjovne leah juvnehtamme. Sijhtebe barkedh guktie reguleereme miehtjiesdajvevierhtijste, jaevriegööleme jñh loesegööleme dovne jeanojne jñh mearojne voenges utnijh jñh reaktaajhterh prioriteerieh. Sijhtebe prioriteeredh lissiehtamme veahkan åvteste barkedh låhtose (gijredaelvievijreme tjååtselidie), jñh naemhtie tjirkedh vijreme jñh daajroe låhtoen bijre bætijen boelvide jærhkieh.

Guejmieh sijhtieh dam saemien dimensjovnem reaktasuerkesne nænnoestidh, saemien reaktagaaltijh jñh reaktagoerkesem jååhkesjidh jñh saemien reaktagieline evtiedidh. Sijhtebe aaj jarkelimmien bijre birredh vaarjelimmiedigkienjoelkedassijste, guktie gaajhkh saemieh maehtieh nuepiem åadtjodh sijden aamhtsem riektese buektedh mij maahtoem åtna saemien tsiehkij bijre.

Voenges pollise mij lea stieresne, jñh mij kulturelle jñh gelliengieleldh maahtoem åtna lea vihkele jearsoesvoeten gaavhtan jñh meadtoeh hööptedh.

Kultuvre

Voebnesjh mijjen maadtoej voejkenen aerpiem!

Mijjen tjiehpiedæjjah, kultuvrebarkijh, tjaelijh, dorjehtæjjah, daanhtsojh jñh musihkerh, mah dehtie sjugniedihks faamoste mijjen kultuvresne gaajhkesidie juekieh, mijjem veaksahkåbpoe darjoeh jñh stoerre skraejriem faalehtieh. Dovne lidteratuvre, musihke, vuelie, festivaalh, teatere, museumh, duedtie, tjeahpoe, filme, gaarsjelimmie, saemien gaavnedimmiesijjieh jñh saemien gærhkoetjelede leah bielieh dehtie kultuvrepolitihkeste maam daarpesjibie, jñh maam sijhtebe prioriteeredh bætijen saemiedigkieboelhken.

Mijjen sijjienommmh jñh doh giejh mijjen baeleste mah mijjen histovrijem vuesiehtieh, goh kultuvreomjhtesh jñh kultuvrearpiedaeverh, saemien baeliem, åtnoem eatnamistie jñh histovrijem dokumenteerieh. Viehkine dagkeres dokumentasjovneste lea aelhkebe saemien identiteetem jñh saemien reaktah tjåadtjoetidh. Laavenjostoguejmieh sijhtieh prioriteeredh prosjektem Bååstede guhkiedidh, gusnie kultuvrearpiedaeverh bååstede sertiesuvvieh mijjen seabradahkide.

Sijhtebe digitaale vuekieh saemien lidteratuvre redistribusjovnese prioriteeredh juktie saemieh edtjeh stuerebe bahtsemem åadtjodh saemien lidteratuvrese. Sijhtebe aaj barkedh bahtsemem bueriedidh maana-tv:se, noereprogrammide jñh filmide maanide jñh noeride.

Edtjebe medijebievnesem darjodh daan boelhken, dejnie ulmine dam jijtjeraarehke saemien preessem nænnoestidh, jih abpesaemien byögkelesvoetem sjugniedidh. Medijh byöroeh gellievoetem saemien seabradahkesne jih dejnie joekehts saemien gieline vuesiehtidh, aaj upmeje-, pijte- jih skoltesaemien.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkiehtidh daaletje institusjovnh nænnoestidh jih tseegkemem orre institusjovnijste tjirkedh. Edtjebe tjirkedh prosjekth illesuvviah, mejgumie nierhkeme, goh saemien tjeahpoemuseum Karasjohkesne jih dokumentasjovnejarng bigkemen bijre Alta-Guovdageaidnujeanoste Mazesne. Mijjeh tseegkemem ävteste barkebe institusjonelle hiejmijste vuelide jih aerpiedaajrose immaterijelle kultuvreaerpine ektine, jih aaj tseegkemen ävteste saemien skihpevaarjelimmiejarnge.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien festivaalh jih gaavnedimmiesijjeh edtjeh evtiedimmienuepieh äadtjodh. Sijhtebe aalkoedårjoem vedtedh jieniebidie saemien gaavnedimmiesijjide.

Saemien tjeahpiedæjjah leah vihkeles saemien gielh, dovne Saepmesne, Nöörjesne jih ålkoelaantesne. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh ööhpehtimmieprogramm tseegkedh saemien tjeahpose, jih internasjonaliseeremem tjeahpiedæjjalatjkoste prioriteeredh. Daan boelhken laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh saemien sisvegem Bådåddjosne goh europian kultuvreåjviestaare 2024, jih ektietijjetjeahpoevuesiehtimmiem Veneziabiennalen.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien gaarsjelimmielatjkoem tseegkedh jih dan tjirrh saemien gaarsjelimmiem nænnoestidh.

Raastenåhkehtimmie

Saemieh leah åålmege njieljie laantine, jih laavenjostoeguejmieh sijhtieh staateraasth edtjeh dan onne heaptojne årrodh goh gåarede mijjen ektiedahkosne sinsitnine goh åålmege. Saemien raasteheaptoemonehtse (2021) lea juvnehtimmieh deelleme råajvarimmiej bijre Saemien parlamentarihkeles raaran (SPR). Laavenjostoeguejmieh sijhtieh juvnehtimmide bæjjese fulkedh, jih prioriteeredh dam maam maahta daan biejjien loetedh gaskesadtemisnie nöörjen åejvieladtjigujmie, jih maam Saemiedigkie maahta jijtje loetedh.

Covid-19-pandemije lea stoerre vaanoeh vuesiehtamme åejvieladtji gietedimmesne saemien seabradahkeste aehpietsiehkine. SPR lea ellies kraanskomem krieveme dejstie konsekvensijste steegkeldh raasth leah saemide åtneme, jih sijhtebe dam barkoem bæjjese fulkedh åejvieladtjigujmie. Daate barkoe byöroe ekonomes, sosijaale jih kulturelle tsiehkiah feerhmedh, jih guktie nasjonaale aehpiesoejkesjh viehkiehtieh vaanojde staeriedidh.

Laavenjostoeguejmieh dan guhkiebasse ulmien mietie barka akten ektie almetjeveeljeme orgaanen bijre. Sijhtebe nuepieh vuarjasjidh ektie veeljemebiejjien bijre. Sijhtebe dam saemien laavenjostoem guhkiebasse evtiedidh lissiehtamme skuvlelaavenjostoem tjirrh, jih ektie learoesejkesjen ävteste barkedh saemiengielesne, jih ektie ööhpehtimmiepolitihken ävteste. Sijhtebe aaj daerpies jarkelimmiej ävteste laavenjostedh raeriestimmesne Noerhtelaanti saemiekonvensjovnese.

Healsole jñ hokse

Dñhte veelelaakan mujhti guktie Skoalpa-Mággá Goalsemohkisne veedtjesovvi gosse almetjh jallh kreekh skeamtjoejin.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh seammavyörtegs healsoefaalenassi ávteste barkedh saemien árroejidie. Saemien healsoedienesjh edtjeh gáávnesidh gaajhkide saemide saht gusnie árroeh, aaj laanteraasti rastah. Saemien árroji healsoedienesjh tjuerieh saemien kultuvrem, histovrijem, jjeledevuekieh jñ gielem krööhkestidh.

Sijhtebe strategijem «sjierehealsoleedienesje saemien árroejidie» (2021) bæjjese fulkedh, jñ saemiej jñtjenænnoestimmieaktam gorredidh evtiedimmesne healsoleedienesjijstie ILO 169 mietie, art. 25. Sijhtebe salkehtidh guktie saemien healsoleedienesjh maehtieh reeresovvedh, gaskem jeatjah vuarjasjidh Sámi Klinihkkam lutnjedh Healsole Finnmarkkeste jñ Healsole Noerhten nualan biejedh. Sijhtebe Sámi Klinihkkan barkoedajvem vijriedidh, jñ jáerhkedh faalenassem psykiske healsolevaarjelimmien sisnjelen lutnjedh, viehkine SANKS:n barkoefaamoem lissiehtidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien perspektijvh gorresuvvieh nasjonaale prosessine healsoleen bijre, jñ saemien tjirkijh tjirkedh gaajhkine healsolegiehtelimmine.

Sijhtebe prioriteeredh laavenjostose jñ evtiedæmman saemien healsoleedienesjijstie sjiehteladtedh tjieiltine. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh jáerhkedh saemien healsoleviermieh dáarjoehtidh, jñ dejtie jeniebidie dajvide vijriedidh. Mijjieh tseegkemem dáarjoehtiebaersieldimmie- jñ akuttefaalenasseste Altesne. Sijhtebe nasjonaale toelhkediienesjen ávteste barkedh, jñ saemien digitaale dáakterefaalenassem tseegkedh.

Sijhtebe barkedh guktie saemien báarasábpoe almetjh vyörtegs healsole- jñ hoksefaalenassem áadtjoehe mij fiereguhten identiteetem jñ histovrijem váaroeminie átna. Sijhtebe barkedh saemien geriatrijen barkoedáehkiem Sámi Klinihkkesne guhkiebasse evtiedidh, jñ laavenjostosne Saemiedigkien voereseraerine, saemien voeresestrategijem hammoedidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirkedh saemien maanah jñ noerh hijven jñ jearsole byjjenimmiesiehkies áadtjoehe. Dan sisnie tjieelke barkoe vædtsoesvoeten vööste lihke relasjovnine jñ daaresjimmien vööste, psykiske healsolefaalenassh guhkiebasse evtiedidh, jñ ráajvarimmiejgumie barkedh mah Leah stuvreme hööptemen vööste aemieluesiemistie. Sijhtebe struktuvren mietie barkedh juktie maanagiefiesvoetem saemien dajvine heerredidh.

Regijonaale evtiedimmie jñ gaskenasjonaale barkoe

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh laavenjostoelatjkoeh nænnoestidh tjieiltigumie, fylhkigumie jñ jeatjah instaansigumie mej diédte dienesji ávteste saemien árroejidie. Latjkoeh edtjeh viehkiehtidh dienesjidie bueriedidh. Edtjebe laavenjostoelatjkojde bæjjese fulkedh jñ Saemiedigkien stöerretjáanghose buektedh jaabnan, ektie aamhtesisnie.

Daan boelhken guejmieh sijhtieh barkedh guktie Saemiedigkien latjkoeh dej stööremes staarigumie, saemiej árroji daerpiesvoeth maanagiertese jñ skuvlefaalenasse gorrede, faalenasse lierehtimmien bijre jñ nænnoestimmie saemien gieleste, saemien gaavnedimmiesijijste jñ healsole- jñ kultuvrefaalenasijste. Vihkele daate faalenasse vadtasávva dovne gielekuvsji jñ ööhpehtimmien bijre saemiengielesne universiteetedaltesisnie. Sijhtebe aaj pryövemh dorjesuvvieh saemien profijleskuvligumie goh bielie laavenjostoelatjkojste.

Daan boelhken sijhtebe barkoem galhkedh laavenjostoelatjkoejgumie Tråanten tjieltine jñh Innlandet fylhkentjieltine. Sijhtebe jienebh prosesh bæjjese fulkedh gusnie daerpies laavenjostoelatjkoejgumie. Sijhtebe barkedh guktie jienebh tjielth jñh fylhkentjielth edtjeh bielne sjidtedh saemien gielen reeremedajveste.

Laavenjostoeguejmieh mielih mijjeh aalkoeåålmegelaavenjostoen jñh solidariteeten tjirrh, maehtebe dovne mijjen jñh jeatjah aalkoeåålmegi politihkeles jñh riekteles sijjiem bueriedidh. Aalkoeåålmegh edtjeh reaktam utnedh meatan årrodh gosse gaskenasjonaale seabradahke edtja loetemh gaavnedh globaale aamhtesinie, goh vuesiehtimmien gaavhtan reaktaaamhtesh, giefiesvoete, healsoe, baahtseme ööhpehtæmman, klijma jñh byjrese. Sijhtebe gaskem jeatjah barkoem prioriteeredh EN:n aalkoeåålmegegielejaepine, bæjjese fulkedh EN:n Food system Summit, klijmarååresjimmieh jñh Konvensjovne biologeles gellievoeten bijre. Sijhtebe aaj aalkoeåålmegen reaktam nænnoestidh meatan årrodh EN:sne jñh jeatjah gaskenasjonaale organine.

Nænnoes Saemiedigkie

Aktanidie saemievïelletjh jñh saemieååbpetjh! Dan guhkiem mijjeh sierrene tjåadtjobe ibie gåabph bætieh. Gosse ektesne dellie libie veaksehke.

Laavenjostoeguejmieh tuhtjeh vihkeles nænnoes Saemiedigkiem utnedh, mij nuepiem åtna dårjojne årrodh dejtie saemide mah dam daarpesjeh, jñh maahta viehkiehtidh saemien seabradahkem guhkiebasse bigkedh. Gosse Saemiedigkien nuepiem nænnoste dagkeres diedtem vaeltedh, mijjeh viehkiehtibie leajhtadimmiem saemien seabradahkesne tseegkedh. Mijjeh sijhtebe Saemiedigkien politihkeles jñh reereles barkoefaamoem lissiehtidh juktie maehtedh gaajhkh laavenjassh loetedh saemien seabradahkesne.

Akte prioriteereme laavenjasse lea lissiehtamme ekonomeles mierieeaktoej åvteste barkedh Saemiedægkan, mij tjåadtjoen sjidteme jalhts laavenjassh leah stuerebe sjidteme. Hijven mierieeaktoeh Saemiedægkan lea eevre daerpies jis Saepmie edtja guhkiebasse evtiesovvedh. Saemiej reaktah jñh reakta jijtje moenedh lea aaj akte reakta jijtjemem organiseeredh, jñh institusjovnh tseegkedh mah mijjen seabradahkedaerpiesvoetide sjiehtieh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh varke aktine ellies giehtjedimmie jñh evaluateereminie nïerhkedh dehtie teknikheles tjirrehtimmeste saemiedigkieveeljemistie 2021, gusnie gaskem jeatjah lea reekteme haestemi bijre orrestamme veeljemelåhkoeh åadtjodh, jñh illedahkh åadtjodh veeljemeåejvieladtjijste. Saemiedigkieveeljeme lea nasjonaale veeljeme jñh byöroe seammalaakan gïetesovvedh goh storerredigkieveeljeme.

Edtjebe vijries moenehtsem saemiedigkietjirkijijstie tseegkedh mij edtja raeriestimmiejgumie bætiedh revideeremasse Saemiedigkien tjåanghkoeeöörnegistie. Edtja raeriestimmide gïetedidh åvtelen daate boelhke nåhka.

Gosse tjirkie saemien noerh åadtjoeh meatan årrodh moenedh, dellie aaj Saepmien bætijem aejkem skåårvebe. Sijhtebe barkedh Saemiedigkien noerepolitihkeles moenehtsem nænnoestidh (daaroen SUPU) goh politihkeles håalomeröøjre saemien noeri åvteste. SUPU maahta gaskem jeatjah viehkiehtidh jearsoe gaavnedimmiesijjeh noeride sjugniedidh, jñh viehkiehtidh guktie saemien maanah jñh noerh biëvnesh jñh lierehtimmiem åadtjoeh Saemiedigkien barkoen bijre.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh Rijkerevisjovnen mïerhkesjimmieh bæjjese fulkedh Goerehtimmesne saemiedigkieraerien stuvremesysteemesne ulmiejaksemasse (2019).

Laavenjostoeguejmieh leah siemes aktem öörnegem sjihtesjih juktie dienestem joekedidh Finnmaarkkebeekeste (FeFo), jih eevre boelhken aalkoelisnie sæjhta aamhtesem Saemiedigkien stoerretjåanghose buektedh ektiestuvremen bijre Finnmarkkeneekeste.

Laavenjostoeguejmieh mielih Saemiedigkien sjihtije aamhteselåhkoen gaavhtan lea daerpies vuorjasjidh mejtie naan faagesuerkieh bööremeslaakan reeresuvviej direktoraatemaallen mietie. Kultuvremojhtesereereme jih sijjienommedienesje leah dej suerkiej gaskem mejtie byöroe evaluateerdh.

Sijhtebe daan saemiedigkieboelhken stabijle stávroem tjirkedh gusnie aaj Saemiedigkien unnebelåhkoen hijven barkoenuepieh åtna. Gosse lissiehtamme digkiedimmie jih tsåatskelesvoete Saemiedigkien bijre jih dej aamhtesi bijre mah gietedæmman båtieh, dellie dihte saemien seabradahkeevtiedimmiem jielehte jih eadtjohkevoetem sjugnede. Sijhtebe hoksedh Saemiedigkie, goh jeatjah almetjeveeljeldh orgaanh, rååresje jih raerieh gaavna jih sijjiem vadta ovmessie mielh utnedh politihken bijre. Mijjen diedte lea stuvreme Saemiedigkeste hijven prosesside sjihteladta, jih nuepieh vadta daajroem veedtjedh jih digkiedidh saemien seabradahkesne.

*Debpene, dubpielisnie – elmie jïh mearoe sinsitniem
gaavnedin. Dle tjelmie ij guhkebe vuejnieh.*

*Men åssjaldahkh jïh aejverh eantan guhkebe såajtoelieh.
Dejtie ij mejtegh geeresth, ij mearoe, jïh ij akt elmie.*

Anders Larsen (Beaiveálggu, 1912).

